

Є.І. Стеценко,
заступник головного
редактора "Українського
географічного журналу"

РОЛЬ І ЗАВДАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У КООРДИНАЦІЇ ТА ПОШИРЕННІ НОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

Загальновідомою формою представлення науковому співтовариству результатів дослідження учених є публікація їх у наукових періодичних виданнях — більш оперативних і масових, ніж публікація монографій.

Відповідність означеним у темі доповіді питанням розглянемо на прикладі "Українського географічного журналу" (УГЖ). Він був заснований згідно з постановою Президії НАН України 07.10.1992 р. з метою сприяння подальшому розвитку та координації наукових досліджень у географічній галузі.

Ініціаторами його створення були Інститут географії НАН України і Українське географічне товариство, вони ж разом з НАН України і є співзасновниками журналу.

Основні завдання видання — висвітлення наукових результатів і проблем географічних наук в Україні, сприяння консолідації зусиль географів з розробки фундаментальних і вирішення прикладних питань.

Концепція, структура, порядок роботи з матеріалами розглянуті й затверджені редколегією УГЖ, яка на момент його створення складалася з 20 провідних географів України, зараз — з 21. Журнал має державну реєстрацію, включений до переліку наукових видань ВАК України за спеціальністю "Географічні науки".

Перший номер журналу вийшов у світ у 1993 р. Ця подія відмічена привітанням президента НАН України Б.Є. Патона головному редакторові УГЖ члену-кореспонденту Л.Г. Руденку.

Так розпочався нелегкий шлях уперше створеного в нашій країні "Українського географічного журналу". За повних 17 років функціонування підготовлено і видано 66 номерів, опубліковано понад 750 наукових статей і повідомлень, понад 50 рецензій, 160 коротких оглядів про життєдіяльність представників географічної науки та освіти, ряд повідомлень про з'їзди, конференції, семінари.

Як поширюється журнал? Це передплатне видання. Видатки на його поліграфічне виготовлення — за рахунок передплати, але в 2010 році за Програмою підтримки наукових журналів НАН України видано 90 примірників, цього року — 100. Окрім обов'язкових 14 примірників, Інститут самостійно розсилає 18 примірників до тих установ і організації, з якими співпрацює, — в Росії, Німеччині, 25 примірників отримує Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, туди ж надходить електронна версія журналу, який виставляється в загальнооакадемічній базі через півроку після виходу друкованої версії.

Тематика журналу, структура кожного номера формується, виходячи із затверджених редколегією основних рубрик, в яких у відповідному співвідношенні представлені блоки природничо-географічних, суспільно-географічних наук, геоєкології, географічної картографії. Для виділення особливо пріоритетних напрямів введена рубрика **"Актуальна тема"**, у якій вміщуються статті, що відображають зміст багатьох сучасних процесів і явищ в географічному вимірі, формування сучасних підходів, методів їх вивчення. До таких тем відносяться, наприклад, концепція збалансованого розвитку, проблема фундаментальності географічних досліджень, особливості взаємовідносин суспільства і природи, географічні аспекти регіонального розвитку, становлення інформаційного суспільства, глобальних і регіональних змін компонентів природи, зокрема клімату.

Загалом тематика журналу певною мірою відображає сам процес розвитку географії, розширення її об'єктно-предметного поля, прагнення географів осмислити роль і місію географії в сучасних умовах, підвищити її прагматичну функцію.

Особливість УГЖ — у ньому є так звані "плаваючі" рубрики, які формуються не за принципом наявності певних авторських матеріалів, а за важливістю, необхідністю ініціювати, підняти конкретні актуальні питання. До таких рубрик ми відносимо, зокрема, **"Географія і Чорнобиль"**, у публікаціях якої не лише висвітлюють дослідження, що проводяться географами з цієї тематики, а й акцентується увага на величезній відповідальності учених, що розробляють заходи з мінімізації наслідків аварії, особливо зараз, коли піднімається питання про вибір нових майданчиків для будівництва блоків АЕС. Подібною є рубрика **"Національний атлас України"** (журнал здійснював інформаційний супровід усього процесу підготовки Атласу — від його концепції до презентації). Зараз, наприклад, такою темою є **ландшафтне планування**. У журналі висвітлено роботу двох семінарів, проведених в Інституті географії, вміщено статті російських і німецьких колег, які поділилися своїм досвідом.

Ще в першому номері УГЖ була введена рубрика **"Запрошуємо до дискусії"**, у якій розглядалися питання комплексного використання території та проблеми географічної освіти, а потім, у третьому номері за 1995 рік, у цій рубриці було піднято питання про стан і перспективи сучасної географії, що набуло розвитку в подальших випусках і, по суті, продовжується й донині.

Ще одна особливість УГЖ — випуск спеціальних номерів, присвячених важливим географічним подіям. Такі випуски були підготовлені до 28 Міжнародного географічного конгресу, 10-річчя Інституту географії НАН України, з'їзду Українського географічного товариства, 10-річчя Міжнародної асоціації академії наук (МААН), 90-річчя Національної академії наук України. Ці випуски — своєрідні колективні звіти географів про розвиток окремих напрямів географії, виконання комплексних програм, а також про намічені перспективи.

Не характеризуючи основні теми статей, дещо детальніше доцільно зупинитися на публікаціях соціально-економічного змісту. На них припадає більше 35 % з раніше названої кількості опублікованих наукових статей і повідомлень (понад 750). У них розглядаються питання сучасного геополітичного і геостратегічного положення України, оцінки природно-ресурсного потенціалу, структурної перебудови економічної діяльності, інтеграції України у світову соціально-економічну систему.

Велика увага приділяється географічним аспектам регіональної політики, дослідженню соціальної сфери, глобалізації, урбанізації. Активізувалися дослідження, а, отже і публікації з проблем комплексного розвитку території, визначення її виробничого, фінансового, інтелектуального потенціалу. У зв'язку з розширенням поля дослідження суспільної географії в наукову термінологію впроваджуються нові поняття: розвиток людства, якість життя, маркетингова географія, бізнесова географія, геологістика, інноваційний розвиток та інші, що також відображено в публікаціях.

Серед географів триває дискусія про саму назву цієї складної географічної науки, яка пройшла шлях від економічної географії через соціально-економічну до суспільної, при цьому об'єкт дослідження залишається тим самим — соціально-економічні територіальні системи (за визначенням академіка М.М. Паламарчука) або територіальна організація життєдіяльності суспільства (М.Д. Пістун, О.Г. Топчієв). Безумовно, до сфери вивчення соціально-економічної географії в сучасних умовах долучаються нові об'єкти, але це ще не є підставою змінювати назву самої науки. Услід за цим фізико-географи також починають диференціювати свою науку на фізичну географію і природничу. Цей процес відображено в публікаціях журналу на тлі задекларованої провідними географами необхідності не дроблення предмету дослідження, а інтеграційних, системних досліджень при безумовному розвитку галузевих географічних напрямів.

З досвіду роботи над матеріалами УГЖ, особливо аспірантів, можна зробити невтішний висновок про превалювання теоретичних підходів, методів, різних класифікацій і ранжирування території на основі наявних статистичних даних, що, як відомо, не є достатнім для їх застосування до певної території, а інколи буває і просто некоректним, як, наприклад, ранжирування областей за інвестиціями в паливно-енергетичний комплекс (зрозуміло, що не в кожній області він сформований, то в що ж інвестувати?), або ж порівняння темпів зростання чисельності міського населення в районі, де є лише селища міського типу, і у великому місті тощо.

Недостатне з відомих причин знання сучасного стану економіки, соціальної сфери, зовнішніх зв'язків, зайнятості й міграції населення на конкретній території є причиною того, що багато пропонувані методів і підходів так і залишаються чисто теоретичними розробками, а сформовані рекомендації — недостатньо обґрунтованими. Тут вже йдеться не лише про наукову, а й про громадянську відповідальність автора.

Над цими питаннями теж доводиться працювати в процесі підготовки матеріалів. Ми практикуємо, щоб публікації аспірантів були розглянуті спеціалізованими відділами та науковим керівником, це важливо і в плані роботи над самою дисертацією.

Розвиваючи тезу про те, що структура окремих номерів УГЖ формується не лише з надісланих матеріалів, слід сказати про ініціативу редколегії провести на базі Інституту географії науково-практичний семінар на тему "Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України", поклавши в основу обговорення статей, замовлених провідним географам України і опублікованих в УГЖ (№ 2, 2010). Такий семінар відбувся у грудні 2010 р. Досить детальна інформація про нього вміщена цього року в першому номері журналу, з якою можна ознайомитися. Цей досвід був визнаний вдалим і таким, що його слід розвивати.

Виконуючи свою координаційну функцію та з метою визначення відповідності наукових напрямів дисертаційних досліджень досягненням географічної науки на сучасному етапі її розвитку, спрямуванню їх на опрацювання актуальних соціально-економічних проблем, в УГЖ зроблено аналіз тематики захищених в Україні кандидатських та докторських дисертацій за спеціальностями "економічна і соціальна географія", "географічна картографія" за 10-річний період (1992—2002 роки), цю роботу ми плануємо продовжити, тому що за відсутності належного координаційного центру це має важливе значення для узгодження тем між різними установами.

Які основні проблеми, пов'язані з підготовкою матеріалів?

Тут доречно послатися на статтю Головного редактора "Известий Русского географического общества" професора Анатолія Григоровича Ісаченка, яку ми з дозволу автора опублікували в УГЖ (№ 3, 2009) "Об авторском профессионализме и профессиональной культуре в научных географических публикациях", у якій глибоко проаналізовані причини зниження рівня наукових публікацій, серед них — відсутність об'єктивного рецензування, професійного редагування, практика оплати за публікації (відзначимо, що УГЖ цією практикою не користується), введення бальної оцінки вчених на основі кількості публікацій, звідси — прагнення авторів мати їх якомога більше, що позначається на якості друкованої продукції, співавторство (без реальної участі окремих "співавторів" у підготовці матеріалів), прагнення до "новацій" у вигляді винаходу нових наук, наукоподібної термінології і разом з тим недбале поводження з науковими термінами.

Особливо наголошує Анатолій Ісаченко на необхідності послідовності в науці, урахування напрацювань попередників.

Автор згаданої статті акцентує увагу на тому, що "основна відповідальність за повноту і якість публікацій, які відображають сучасний стан вітчизняної географічної науки, лягає на професійну періодику".

Безумовно, це стосується не лише наукової періодики з географічних наук. Ми відчуваємо цю відповідальність і, визначаючи основні завдання "Українського географічного журналу", особливо наголошуємо на забезпе-

ченні високого наукового й інформаційного рівня опублікованих матеріалів, зокрема в питаннях формування мети, розкриття шляхів її досягнення, обґрунтування висновків, а також використання літературних джерел, статистичних даних, картографічного супроводу, наукової термінології з урахуванням сучасного підходу до бачення та вирішення актуальних географічних проблем.

Оскільки підготовка наукового журналу — колективна робота автора, рецензента, редактора, ми сподіваємося, що всі разом зможемо забезпечити рівень статей в "Українському Географічному Журналі" відповідно до статусу видання.

